

4/8

141

Karl Ivan Westman har innehaft en rad av de främsta posterna inom den svenska utrikesförvaltningen och anses ha skött dem alla med utomordentlig skicklighet. Hans mest uppmärksammade insats gjordes under kriget som minister i Finland, då han klart tog ställning mot den aktivistiska och tyskvänliga riktningen, en hållning som hos den tidens finska statsledning framkallade en för Westman hedrande irritation, men som blev av positivt värde för dem som verkade för en förnuftig politik. Efter några år som kabinetssekreterare fick han den svenska diplomatins stora pris, ambassaden

i Paris. Han är en klok, något kylig och ironisk politisk bedömare; genom sin bildning, sina kulturintressen och sin frispråkiga kvickhet hör han till sin kårs prydnader.

H. T.—n

D • N

5/8 1949

Staten och friheten

Ungefär samtidigt och i samma anda har två framstående författare tagit upp det gamla problemet om hur man skall förena den ständigt växande statsverksamheten med den frihet och det utrymme för självständiga initiativ som hör till förutsättningarna för ett rikt och lyckligt liv. Den ene är Bertrand Russell, som samlat en serie radioföreläsningar i boken "Authority and the Individual" (på svenska "Samhället och individen", Natur och Kultur, pris 4: 50). Den andre är chefen för det ryska institutet vid Columbiauniversitetet i New York, G. T. Robinson, i den första uppsatsen av "Foreign Affairs" för juli månad. Robinson utgår från att Västern bör söka utforma och precisera den åskådning som ligger bakom avskyn för alla totalitära tendenser och därigenom skapa en motvikt till kommunismens ideologi; det gäller härvid att klargöra att ökat välstånd inte är nog, utan att människorna kräver självstyrelse och självverksamhet, i och utom det dagliga arbetet. Russell kommer genom en snabbskiss över världsutvecklingen till liknande resultat. Utjämning, trygghet och rättvisa är inte nog, vi begär också "former av äventyr, faror och tävlan, som är förenliga med ett civiliserat liv".

Synpunkter som dessa är i och för sig ägnade att väcka misstankar. Vi är vana vid reaktionärer som skyler sin motvilja mot sociala reformer genom fraser om det fria och obundna livets tjusning. Men i detta fall är sådana misstankar oberättigade. Russell och Robinson vill inte gå tillbaka, utan gå vidare. Vad de framhåver är att den ökade frihet som själva välståndet ger måste kombineras med en frihet som ger rum för enskilda insatser — inte i första hand i produktionens intresse, utan därför att människorna önskar en sådan frihet och gläds åt den. Möjligen kan det sägas att de båda författarna i vissa avseenden föregriper utvecklingen — att de inte tillräckligt beak-

tar den väldiga ökning av produktionen som även i moderna och relativt välstående samhällen krävs för att alla skall få trygghet och en anständig bärning.

Lösningen ligger inte i statsdrift. Även om socialisering skulle medföra maximal produktion och ekonomisk jämlikhet, vilket är högst tveivelaktigt, skulle den, skriver Robinson, inte göra arbetet mindre enformigt och tråkigt, sannolikt tvärtom. Russell uttrycker sig än klarare på denna punkt. "Då vi tänker konkret, inte abstrakt, finner vi i stället för 'staten' vissa människor som har mera makt än andra. Att förhålliga 'staten' blir därför i realiteten att förhålliga det härskande fåtalet. Ingen demokrat kan godta en så alltigenom orättfärdig åskådning." Friheten måste värderas lika högt som folkstyrelsen, ty "ett samhälle där var och en är en slav under alla är blott föga bättre än ett samhälle där var och en är slav under en despot". Genomförd statssocialism skulle efter all sannolikhet leda till likriktning i fråga om böcker och tidningar, och "inom detta område vore likriktning en katastrof". Den strid som förts mot kapitalismen skulle vara fruktlös "om den endast hade till följd att byråkraternas makt ersatte kapitalisternas". De påståenden om socialiseringens fara för friheten som svenska socialister inte anser värda att diskutera är alltså enligt labourmannen Russell oemotsägliga.

För att statsmakten, vars utvidgning varit värdefull från rättvisans och den sociala trygghetens synpunkt, inte skall förkväva den enskildes självverksamhet måste andra tendenser än de nu bestämmande föras till seger. Själva arbetet måste ge ökat utrymme åt frihet och initiativ. Både Robinson och Russell begär ökat inflytande för de anställda och utvidgning av självstyrelsen över huvud, helst inom relativt små enheter. Det är samma tankar som uppburit syndika-

lismen och gillesocialismen och som spelat en ständigt större roll inom nyliberalismen — ledmotivet är inte i första rummet produktionens ökning, utan önskan att skapa större arbetsglädje och en känsla av aktiv medverkan under bevarande av den enskilda driftens fördelar. Svårigheterna att nå en praktisk lösning är stora, men det gäller ett mål på lång sikt, som

man successivt kan närma sig. Att verka för en ökning av antalet självständiga näringsidkare är en annan väg — varvid inte bara produktionsresultatet utan också självständighetens värde måste beaktas. Lika viktigt är att fritiden erbjuder de möjligheter till spontan och skapande verksamhet utan vilka ett liv även i välstånd blir olidligt tråkigt.

D • N

7/8 1949

Samvetsömna

Vi skall inte välja sida i världskonflikten, inte ens i vår hjärtan — det kravet var under de första åren efter krigets slut det förhärskande, det officiellt förkunnade. Motiveringen gick på två linjer. Någon avgörande skillnad mellan väst och öst mellan demokratin i västerländsk och demokratin i österländsk mening (som man sade på den tiden), förelåg inte Sverige och Skandinavien över huvud var kallat att utjämna och medla mellan de stridande stormaktsgrupperna. Därför var den andliga neutraliteten de rätta, vi borde förstå, förlåta och försona.

Samma uppfattning hade förkunnats under de osäkra åren före kriget och under kriget. Det var det inte Ryssland och Västern, utan Tyskland och Västern som det gällde. Ännu efter Frankrikes krossande och alla de små väststaternas ockupation ansågs det av några ministrar vara korrekt att tala om de krigförande som en hop galningar som varje förnuftig och moralisk person måste stå främmande för; den förnuftige och moraliske borde värda den svenska neutraliteten, som efter krigets slut skulle visa vägen till en ny och bättre värld. Förkunnelsen var dock inte bara ministeriell; den fick stöd av författare, vetenskapsmän och publicister, den segrade aldrig helt, men varje tysk seger gav den styrka. Att tanken hastigt blev omodern berodde på tyskarnas grymheter, men framför allt på tyskarnas nederlag. Då de amerikanska arméerna landsteg i Europa fick nästan alla klart för sig att de kom som befriare, att utan deras insats vår prisade neutrala kultur skulle ha förintats.

Den andliga neutralitetens ideologi, sådan den återuppstod några månader senare, med Ryssland på Tysklands plats i perspektivet, har än en gång vikit tillbaka. Ingen minister talar längre med en blandning av förakt och nedlåtande välvilja om de båda maktgrupperna såsom lika goda eller lika dåliga, i varje fall inte värda ställningstagandet av en svensk. Ingen talar längre om att vi skall medla mellan de stridande. De flesta har klart för sig att Västerås sak är vår egen och att det neutrala sinnelaget är ett bevis på en likgiltighet, en okänslighet som inte längre kan ursäktas

Inom en grupp som till stor del består av intellektuella hyllas emellertid fortfarande detta sinnelag. Det är dock inte till realpolitik och nationell egoism som man nu hänvisar i sin motivering. Man åberopar inte kloka och kyliga utrikesministrar, utan det egna samvetet. Skilda, ofta hoptrasslade tankelinjer skymtar i argumenten. För sitt eget arbetes skull bör man inte ta ställning, förklarar unga författare. De stora prestationerna kräver isolering och avståndstagande, inte engagemang i dagens konflikter. Den synpunkten är det inte mycket att säga om, den innehåller ungefär lika mycket sanning som den rakt motsatta. Ingen bestrider att en författare har rätt att vända ryggen åt världen och dyrka idyllen och det inre livets konflikter om det passar honom bäst. Att det finns en sådan riktning som pekar hän mot fördjupning och förfining är av värde, även om man alltid måste komma ihåg att dess existens — likaväl som